

بررسی میزان اثربخشی روش‌های آموزش همگانی پلیس در پیشگیری اولیه از اعتیاد در دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر همدان

علی نظری^۱، علی محبی^۲

77-108

تاریخ پذیرش: 1394/09/24

تاریخ وصول: 1394/07/23

چکیده

روش تحقیق این پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی و همبستگی انجام شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان پایه‌های دوم، سوم و پیش‌دانشگاهی دوره متوسطه شهر همدان در سال تحصیلی 1394 شامل 13561 نفر می‌باشد. حجم نمونه تحقیق توسط فرمول کوکران برابر با 384 نفر برآورد شد. واحدهای تحلیل به شیوه‌ی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از یک پرسشنامه‌ی محقق ساخته استفاده گردید که روایی پرسشنامه‌ها به شیوه‌ی صوری و محتوایی با استفاده از نظر خبرگان و سنجش پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ انجام گردید که میزان پایایی حاصله در تمامی متغیرها بالاتر از 0/7 محاسبه شد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات، از آمار توصیفی جهت توصیف اطلاعات و در بخش آمار استنباطی و جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق از آزمون رگرسیون خطی ساده استفاده گردید، کلیه‌ی اطلاعات پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی 23 تجزیه و تحلیل و توسط نرم‌افزار AMOS آزمون مدل شد. نتایج بررسی نشان داد که آموزش همگانی در خصوص پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در دانش‌آموزان در جلوگیری از اعتیاد نوجوانان و جوانان مؤثر بوده و بین این دو متغیر ارتباط معناداری وجود دارد، اما از بین چهار روش آموزشی مزبور، به ترتیب اطلاعیه‌های نوشتاری همچون بروشورها و جزوات در رتبه‌ی اول، آموزش‌های الکترونیکی در رتبه‌ی دوم، حضور فیزیکی متخصصین در رتبه سوم و در رتبه چهارم نمایش فیلم، اثرگذار بوده است.

واژگان کلیدی: اثربخشی، پلیس، آموزش همگانی، پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر، دانش‌آموز، همدان

۱. لا. لا. ول: (a. nazary@gmail.com)

1 - دانشجوی
2 - استادیار دانشگاه علوم انتظامی

مقدمه

اعتیاد به موادمخدر به‌عنوان جدی‌ترین مسأله اجتماعی ایران، وجوه مختلف جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، حقوقی، سیاسی و... دارد. به اعتقاد تحلیل‌گران اجتماعی، اعتیاد به مواد مخدر، به‌عنوان یکی از مسائل پیچیده اجتماعی در عصر حاضر است که زمینه ساز بروز بسیاری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی می‌باشد. اعتیاد‌گرایش فرد را به اصول اخلاقی و معنوی و ارزش‌های اجتماعی کاهش می‌دهد؛ به‌طوری که آسیب‌شناسان اجتماعی، اعتیاد را به مثابه‌ی «جنگ شیمیایی خانگی» و «جنگ بدون مرز» می‌دانند (محسنی، 1386: 18).

امروزه؛ مواد اعتیادآور که سوء مصرف آن‌ها باعث مشکلات فراوانی در جامعه گردیده است، تنها به موادمخدر ختم نمی‌گردد و مواد روان‌گردان شامل مواد توهم‌زا و توان‌افزا هم باعث گرفتاری‌هایی به مراتب سنگین‌تر از موادمخدر سنتی برای بشر گردیده است که هر کدام از آن‌ها به چندین نوع دیگر تقسیم می‌شوند و متأسفانه سن اعتیاد پایین آمده و در مدارس نیز رواج پیدا کرده و همه روزه تعداد آنان را گرفتار می‌کند که لازم است از این مشکل پیشگیری شود و راه‌های زیادی نیز در این زمینه وجود دارد که یکی از آن‌ها آموزش همگانی است که چندسالی است ناجا آن را به‌عنوان یکی از راه‌حل‌ها و به عبارتی دیگر یکی از راهکارها دنبال می‌کند که به نظر می‌رسد نقش مهم و اساسی را در فرایند پیشگیری از جرم در جامعه به خود اختصاص می‌دهد. در واقع، از آنجا که طبیعت آدمی خوپذیر و پندپذیر است و هیچ انسانی ذاتاً و فطرتاً منحرف آفریده نمی‌شود، بنابراین تربیت‌پذیری انسان بسیاری از وقایع و مسائل را حل نموده و راه پیشگیری از جرم را آسان و امور مربوط به مسؤولان و مورد انتظار جامعه را محقق خواهد ساخت. آموزش همگانی یکی از شیوه‌های پیشگیری اجتماعی است که کارشناسان و متخصصان امر پیشگیری،

پیشگیری اجتماعی را مؤثرترین و موفق‌ترین نوع پیشگیری دانسته‌اند؛ زیرا با تغییر شرایط محیط اجتماعی، ارتقاء سطح فرهنگ و به وجود آوردن خود نظارتی در شهروندان از ارتکاب جرم پیشگیری می‌کند (ستوده، 1380: 91).

آموزش همگانی باید عموم افراد جامعه را شامل شده و به افزایش سطح آگاهی‌های جامعه‌ی هدف منجر شود و در ضمن باید ویژگی‌های سازمان‌یافتگی، هدف‌مندی و رضایت‌مندی فراگیران را در نیز دربر داشته باشد. بنابراین، با توجه به اینکه نیاز به امنیت و آسایش نیاز مشترک تمامی افراد جامعه است و در نتیجه، آموزش‌های همگانی ناجا نیز بایستی تمامی طبقات اجتماعی را پوشش دهد (داوری، 1381: 48).

مسأله‌ی ما در این تحقیق این است تا میزان اثربخشی این فعالیت مدبرانه پلیس را تحت عنوان آموزش همگانی ارزیابی نماییم که این برنامه‌ها توانسته‌اند از شدت مشکل بکاهند. از طرفی نیز پلیس استان همدان بخش اعظمی از توان تخصصی نیروی انسانی خود را به این موضوع اختصاص داده و به عنوان یکی از محورهای اصلی فعالیت کار پلیس در زمینه‌ی فرهنگی و اجتماعی شده است. بنابراین، ارزیابی و در نهایت جهت‌دهی و برنامه‌ریزی جامع‌تر و رفع تنگناها و چالش‌های طرح از خروجی‌های کار می‌تواند باشد. در این راستا، تحقیق حاضر درصدد پاسخگویی به این سؤال اساسی است که اقدامات و برنامه‌های آموزشی پلیس همدان در زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان دوره متوسطه تا چه میزان مؤثر بوده است؟

مرور نظری و پژوهشی

«اعتیاد به مواد مخدر عبارت است از مسمومیت تدریجی یا حادی که به علت استعمال مداوم یک دارو اعم از طبیعیاً ترکیبی ایجاد می‌شود و به حال شخص و اجتماع زیان آور است» (ستوده، 1380: 191-192). پیامدهای اعتیاد جامعه، فرد و خانواده را از نظر اقتصادی، اجتماعی، روانی و جسمی در بر می‌گیرد. از مهم‌ترین عوارض جسمی اعتیاد به مواد مخدر می‌توان به ناراحتی‌های عصبی، بی‌اشتهایی، اضطراب، ریزش مکرر آب از بینی و چشم، ناراحتی عضلانی و فشار شدید در ستون فقرات، لاغر شدن و اختلال در سیستم عصبی و فیزیواورژیکی و... اشاره کرد. در گستره‌ی اقتصادی، برخی پیامدهای ناشی از اعتیاد به مواد مخدر عبارت‌اند از: بیکاری، ضعف مالی در ازای خرید و مصرف مواد، لطمه به اقتصاد و جامعه و خانواده. اما عوارض روانی و شخصیتی ناشی از اعتیاد به مواد مخدر فراوان‌اند؛ از جمله: ضعف اراده، بی‌توجهی به مسؤولیت‌های فردی، ضعف شخصیت، ضعف عاطفه، عصبی بودن، به هم خوردن تعادل روانی، شخصیت نامتعادل و متزلزل، و ضعف اعتماد به نفس. همچنین، در زمینه‌ی اجتماعی می‌توان به عوارضی مانند بی‌توجهی به مقررات جامعه، ضعف نیروی کار جامعه، بی‌نظمی و بی‌اعتمادی در جامعه، ضعف بنیاد خانواده، افزایش انحرافات مانده: دزدی، فحشا و تکدی‌گری اشاره کرد (ستوده، 1378: 163). پیشگیری در لغت به معنای «جلوگیری» و «دفع» آمده است (معین، 1371). در زمینه‌ی پیشگیری سه موضوع «انسان اعتیادپذیر»، «محیط اعتیادساز» و «عامل اعتیاد» را باید در نظر گرفت. در نتیجه، برای پیشگیری باید با توجه به ریشه‌ی اعتیاد در زمینه‌ها و موارد خاص با درایت تمام، دست کم، یکی از این علل را حذف کرد تا زنجیره‌ی اعتیاد از هم بپاشد.

نظریه‌های پیدایش اعتیاد- تبیین‌های روان شناختی

هرگاه رشد روانی فرد به موازات رشد جسمی او انجام نگیرد و شخصیت فرد تکامل نیابد، فرد در معرض و هجوم بیماری‌ها و اختلالات روانی قرار می‌گیرد و به فردی بی‌اراده، تلقین‌پذیر و بی‌عاطفه تبدیل می‌شود. در این هنگام، در معرض خطر کجروی و انحراف واقع می‌شود، که اعتیاد به مواد مخدر یکی از این انحرافات می‌باشد. این گونه افراد به دلیل عدم تکوین شخصیت نمی‌توانند ارزش‌های اخلاقی را بپذیرند و به آسانی نمی‌توانند خود را با محیط سازش دهند. علاوه بر آن، دچار مشکلات احساسی و عاطفی می‌گردند. در نتیجه، زمینه‌ی مناسبی برای اعتیاد به مواد مخدر در چنین افرادی به وجود می‌آید. برای مثال، افراد عقب مانده ذهنی به دلیل اینکه خطر ناشی از اعتیاد را نمی‌دانند و شخصیت تلقین‌پذیری دارند، تحت تأثیر تلقین دیگران و با همنشینی افراد معتاد به طرف اعتیاد کشانده می‌شوند (برژه، 1378: 21).

تبیین‌های زیست شناختی

تبیین‌های زیست‌شناختی را می‌توان به دو حیطه‌ی تبیین‌های حاکی از اختلالات بدن و تبیین‌های ژنتیک تقسیم کرد. تبیین‌های زیست‌شناختی، عوامل جسمی و زیستی را عامل پیدایش کجروی می‌شمرند. به نظر آن‌ها، مجرمان و تبهکاران دارای ساختمان زیستی خاص هستند و با دیگران به لحاظ زیستی متفاوت می‌باشند؛ یعنی بین نقص بدنی و گرایش به انحرافات اجتماعی رابطه‌ی نزدیکی وجود دارد. روان پزشکان نیز ابتلا به بیماری‌ها و اختلالات روانی را ناشی از ضایعات وارد بر مغز می‌دانند. بر این اساس، عواملی مانند: ارث، کروموزوم‌ها، ژن‌ها، ابتلا به بیماری‌ها، جنسیت، سن و نژاد به نوعی عامل رو آوردن فرد به اعتیاد معرفی می‌شود (ثلاثی، 1378: 163). لامبروزو، پدر نظریه‌ی زیستی، معتقد است مجرمان، خصایص

انسان‌های ابتدایی و وحشی را دارا می‌باشند. به عقیده وی، ویژگی‌های جسمی و ظاهری وجود دارد که مجرمان را از بقیه انسان‌ها جدا می‌کند (ممتاز، 1381: 37).

نظریه‌های جامعه‌شناختی

این دسته تبیین‌ها، شکل‌گیری رفتارهای کجروانه را عمدتاً به اموری مانند ساخت اجتماعی و شرایط و موقعیت‌های اجتماعی که فرد در آن‌ها قرار می‌گیرد نسبت می‌دهند. استدلال عمده در این دسته تبیین‌ها آن است که نهادهای اجتماعی و مناسبات کلی اجتماعی را باید به‌عنوان یک کل نگریست و بر همین اساس، کجروی را نیز در درون و در ربط و نسبت با آن باید مطالعه کرد. معمولاً این تبیین‌ها پاسخ به این پرسش را هدف خود قرار داده‌اند که: چه چیزی در محیط‌های اجتماعی وجود دارد که مردم را کجرو و بزهکار می‌سازد؟ (داوری، 1389: 47).

نظریه‌ی کنترل اجتماعی

بر این پیش فرض استوار است که اگر بخواهیم از تمایلات رفتار انحرافی جلوگیری شود، باید همه‌ی افراد، اعم از جوان و بزرگسال، کنترل شوند. طبق این نظریه، رفتار انحرافی، عمومی و همه‌گیر است و آن نتیجه کارکرد ضعیف سازوکارهای کنترل اجتماعی می‌باشد. این نظریه بر دو نوع کنترل شخصی و کنترل اجتماعی تأکید دارد. نظام‌های کنترل شخصی شامل عوامل فردی و به ویژه روان‌شناختی می‌باشد. اعتماد به نفس به عنوان عامل اساسی روان‌شناختی در کنترل شخصی شناخته شده است. عوامل کنترل اجتماعی شامل وابستگی و پای‌بندی به نهادهای بنیادین اجتماعی مانند: خانواده، دین، سیاست، و آموزش می‌باشد (کوئن، 1388: 164).

علل گرایش به اعتیاد

علل گرایش اعتیاد را می‌توان در سه زمینه‌ی زیر بررسی کرد:

علل فردی:

مشکلات روانی - کنجکاوی ضعف اراده رهایی از زندگی عادی انگیزه‌های درمانی شخصیت متزلزل (فرجاد، 1385: 143، سلیمی و داوری، 1390: 486، داوری: 56، مدنی، 1391: 179).

علل خانوادگی

خانواده اصلی‌ترین نقش را در تربیت فرزندان دارد. نوع شغل پدر و مادر، کثرت یا قلت اولاد، ویژگی‌های اخلاقی پدر و مادر، نحوه‌ی رفتار با کودکان، طلاق، وجود ناپدری و نامادری، تعدد ازدواج، فرهنگ خاص حاکم بر خانواده، میزان تحصیلات والدین، وضع اقتصادی خانواده و ... از عوامل مهمی می‌باشند که زمینه‌ی انحراف و کجروی را در فرد ایجاد می‌نمایند (موسی نژاد، 1381: 218). در نتیجه پژوهشی که از ۸۰۰ کودک بزهکار به عمل آمده، معلوم شد که ۶۵ درصد مادرانشان طلاق گرفته یا در حال جدایی بوده‌اند. بررسی دیگر نشان می‌دهد که ۸۸ درصد کودکان مجرم دارای پدر و مادری بوده‌اند که از هم جدا زندگی کرده و بین آنها اختلاف نظر و ستیزه وجود داشته است. در زیر به برخی عوامل زمینه‌ساز گرایش فرد به اعتیاد در خانواده اشاره می‌گردد: «کمبود محبت در خانواده، تبعیض بین فرزندان، آزادی بی‌حد، محدود کردن بی‌حد فرزندان، رفاه بی‌حد اقتصادی در خانواده، فقر، و نابسامانی‌های خانواده» (موسی نژاد، 1381: 220، قنبری، 1389: 184، موسوی نژاد، 1381: 222، کوکب و گولد، 1386: به نقل از کیا و همکاران: 848، قربان حسینی، 1388: 197، ستوده، 1388: 41)

علل اجتماعی

از آن رو که انسان طبعاً موجودی اجتماعی می‌باشد و برای زندگی کردن نیاز به حضور در اجتماع دارد، برخی از علل اجتماعی که در گرایش به سوی اعتیاد زمینه‌ساز و مؤثر می‌باشند، عبارت‌اند از: «دسترسی آسان به مواد مخدر، بیکاری و اعتیاد، نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، نقش محیط جغرافیایی و محل سکونت، نقش دوستان ناباب» (اسفندیاری، 1390: 6، عربیان، 1392: 36، اسفندیاری، 1392: 65).

نقش آموزش همگانی در پیشگیری از اعتیاد

آموزش همگانی چیست؟ آموزش‌هایی است که بنا به مقتضیات و شرایط حاکم بر زندگی فردی و اجتماعی، باید به وسیله‌ی دستگاه‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط به آحاد جامعه ارائه شود (زوار، 1390: 26 و 27).

اهمیت و ضرورت آموزش همگانی: افراد هر جامعه‌ای برای برآورده نمودن نیازهایشان، ناگزیرند خود را با تغییرات جدید زمانی منطبق نمایند. بهترین روش برای هم‌گام شدن با این تغییرات، اشباع نمودن دائم ظرفیت فراگیری است که با برخورداری از آموزش‌های همگانی مستمر، هماهنگ، منظم و سازماندهی شده میسر می‌گردد. آموزش همگانی در مأموریت‌های پلیسی، در جهت حفظ نظم و امنیت جامعه نقش مؤثری دارد (نادری، 1391).

ویژگی‌های آموزش همگانی: الف) برای عموم افراد جامعه باشد. ب) افزایش آگاهی‌های جامعه‌ی هدف را به دنبال داشته باشد. ج) -سازمان یافته باشد. د) هدفمند باشد. ه) پاسخی به نیاز دانستن جامعه باشد. و) منجر به رضایت‌مندی بیشتر افراد جامعه شود. (سهل‌آبادی و حسنی، 1387: 24)

پیشگیری اولیه از مصرف مواد و وابستگی

مصرف مواد را رفتاری قابل پیشگیری و وابستگی به مواد را یک بیماری مزمن، عودکننده و قابل درمان دانسته‌اند (نیدا^۱، 2000). در متون پیشگیرانه آمده است که برنامه پیشگیری از اعتیاد هر اجتماع مانند جعبه سیاه هر هواپیما، اطلاعات خاص خود را دارد، که دارای رمز و راز ویژه و منحصر به فرد برای آن اجتماع است که طی برنامه کشف می‌شود. رمز و راز بسیاری که هنوز بر ما گشوده نگشته و در حاله‌ای از ابهام در انتظار جستجوی ماست. گروه‌های جمعیتی (سنی، شغلی، جنسی، قومی و...) گوناگون به اشکال و درجات مختلف در معرض خطر اعتیاد هستند و در فرآیندی که به ترتیب شامل مراحل مصرف گهگاه، استمرار مصرف به مقدار پایین، استمرار مصرف به مقدار بالا، وابستگی و در نهایت عدم کنترل بر مصرف است، قرار دارند (نادیا^۲، 1998). و لاجرم طیفی از خدمات و برنامه‌ها را می‌طلبند. عمده‌ترین خدمات و برنامه‌ها در زمینه‌ی اعتیاد عبارت‌اند از: ارتقای سلامت، پیشگیری، غربالگری (اجتماعی و اپیدمیولوژیک)، ارزیابی و سنجش شدت مشکل (الگوی مصرف، سلامت جسمی، سلامت روانی، شبکه حمایتی، کارایی حرفه‌ای و...)، ارجاع، مداخلات زودهنگام، سم‌زدایی (که به تنهایی درمان اعتیاد محسوب نمی‌شود) و می‌تواند در مراکز بهداشتی و بیمارستان‌های غیرتخصصی اعتیاد نیز انجام شود)، بازتوانی، بازجذب اجتماعی، پیگیری و مراقبت (چابوت^۳، 2000).

در برنامه‌های پیشگیری، به شناسایی و افزایش عوامل محافظ از جمله عوامل تاب‌آور^۴ و شناسایی و کاهش عوامل خطرزا از جمله کاهش عوامل آسیب‌پذیری^۵

1.NIDA

2.Nadeau

3.Chabot

4.Resiliency Factors

5.Vulnerability Factors

توجه می‌شود. منظور از عوامل خطر، ویژگی‌ها، متغیرهایا حوادثی است که ممکن است برای فردی وجود داشته باشد، آن فرد با احتمال بیشتری به نسبت کسی که به طور تصادفی از جمعیت عمومی انتخاب شده است به اختلال دچار می‌شود (رازک^۱، 1994). عوامل محافظ ویژگی‌ها، متغیرهایا حوادثی هستند که وجود آن‌ها باعث می‌شود که فرد نه تنها با احتمال کمتری دچار اختلال شود، بلکه با احتمال بیشتری هم سالم می‌شود تاب‌آوری بر مبنای این اعتقاد بنا شده است که عده‌ای از افراد که در معرض خطر قرار می‌گیرند، اختلالی را تجربه نمی‌کنند؛ مهم‌ترین عوامل محافظ، برخورداری از مهارت‌های زندگی، ارتباط با گروه‌های مثبت هم‌تا، موفقیت‌های مدرسه، نظارت والدین، پیوندهای مثبت در ارتباط ایمنی‌بخش است؛ مهم‌ترین عوامل خطر، فقدان روابط ایمنی‌بخش، کاستی در سازگاری اجتماعی، والدین معتاد، فقدان نگرش مثبت، مقبولیت مصرف در خانواده، دوستان، مدرسه و محله، شخصیتی پرخاشگر یا خجول است. عوامل تاب‌آور باعث می‌شود فرد در شرایط دشوار، با وجود عوامل خطر از ظرفیت‌های ممکن خود در دستیابی به موفقیت و رشد در زندگی استفاده کند و از این چالش و آزمون به عنوان فرصتی برای توانمند کردن خود بهره جوید و از این چالش مبارزه‌جویانه، سربلند به درآید. برخی از مهم‌ترین عوامل تاب‌آور عبارت است از: داشتن تصویری مثبت از خود، کنترل فرد بر زندگی خود، احساس مسئولیت، احساس تعلق به محله یا شبکه اجتماعی، وجود ارزش‌های اخلاقی و معنوی در محیط (هاوکینز، کاتالانو و میلر^۲، 2012).

برنامه‌ریزی پیشگیری از اعتیاد باید متناسب با اهمیت خاص مشکل مواد در محله باشد. برای پیشگیری از مشکل اعتیاد و حل این مسئله در محله، ابتدا باید ماهیت آن از جمله الگوی بومی مصرف مواد (شامل انواع مواد، شیوه‌های مصرف، سن شروع

1.Mrazek

2.Hawkins, Catalano & Miller

و...) عوامل محافظ و خطر (شامل فردیو محیطی) به کمک روش‌های جمع‌آوری اطلاعات کمی و کیفی به ویژه از ساکنان و اعضای محله به دست آید. سپس با کمک همین افراد با راه‌های پیشگیری آشنا شده و راه‌های مناسب‌تر (با رویکرد فردی و محیطی) برای محله اولویت‌بندی شود (سازمان بهداشت جهانی^۱، 2000). برنامه‌ها باید با توجه به سن و سطوح رشد فرهنگی مخاطبان باشد. برنامه‌های پیشگیرانه هر چقدر زود هنگام‌تر و در سنین پایین‌تر آغاز شده باشد، اثربخشی بیشتری خواهد داشت (هوراسک^۲، 1987). برنامه پیشگیری می‌تواند مواد مختلف را در برگیرد، یا بر یک ماده خاص تمرکز کند. پیش از این بیان شد که بهتر است در برنامه‌ها تمرکز بر همه انواع مواد باشد؛ زیرا برای مثال با تأکید بر عوارض یک ماده محتمل است که الگوی رفتاری اعتیاد سریعاً به مصرف ماده دیگری گرایش یابد. اکنون تحقیقات نشان داده است که علاوه بر آگاه‌سازی در مورد عوارض همه مواد می‌توان در یک برنامه به طور خاص بر یک ماده کنترل اختصاصی (بنا بر شیوع در منطقه و نیاز و ضرورت) و متمرکز داشت (نوری قاسم‌آبادی و محمدخانی، 1377).

نتایج تحقیقات مک‌کالر، سوسمن، دنت و ترن^۳، (2001) نشان می‌دهد که قصد افراد برای سوء مصرف مواد دست‌کم در دفعات اولیه مصرف تحت تأثیر نگرش آنان به سوء مصرف مواد قرار دارد. بوتوین^۴ (2002) در یک مطالعه یافته‌های دو دهه قبل را مرور کرده و به این نتیجه رسید که آموزش مهارت حل مساله، اثرات رفتاری مثبتی بر کاهش مصرف الکل، توتون و سایر داروها داشته است. یکی از عوامل گرایش به مصرف مواد، عدم آشنایی جوانان با مهارت‌های زندگی

1. WHO

2. Horacek

3. McCuller, Sussman, Dent & Teran

4. Botvin

است (بوتوین، گریفین، دیاز، و فیل ویلیامز^۱، 2004). کاکیا (2008) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که آموزش مهارت‌های اجتماعی باعث کاهش اعتیادپذیری، آمادگی به اعتیاد و کاهش اعتراف به آن در نوجوانان می‌شود. بال^۲ (2005) طی تحقیقی به این نتیجه رسید که بین راهبردهای مقابله‌ای ناکارآمد و شیوه‌های حل مساله‌ی نامناسب در معتادان رابطه وجود دارد. افراد معتاد بیشتر از شیوه‌های حل مساله غیرسازنده مانند درماندگی، مهارگری و اجتناب استفاده می‌کنند و کمتر از شیوه‌های حل مساله‌ی سازنده مثل خلاقیت، اعتماد و گرایش استفاده می‌کنند (عبدی، 1380). شواهدی نیز وجود دارد که نشان می‌دهد افراد فاقد مهارت اجتماعی و دارای تصمیم‌گیری ضعیف، بدترین پیش آگهی و بالاترین نرخ مصرف مواد را نشان می‌دهند (سهرابی، اکبری زردخانه، ترقی جاه، فلسفی نژاد و یعقوبی، 1387).

در ایران، تحقیقات متعددی نشان داده که آموزش مهارت‌های زندگی در تغییر نگرش و بالا رفتن آگاهی آزمودنی‌ها نسبت به عوارض سوءمصرف مواد موثر است (طارمیان، ماهجویی، خادمی اشکذری و اسدیگی، 1378؛ قادری دهکردی، 1379؛ رحمتی، 1383؛ فرمانی، معاضدیان، حسینی المدنی و بهرامی، 1390). از نظر طوفانی و جوانبخت (1380) فقدان مهارت‌های مقابله‌ای مناسب، عاملی خطرزا در شروع مصرف مواد مخدر است. مختاری؛ ناظر؛ علیپور و آقامحمدحسینی (1392) در تحقیقی با عنوان «مطالعه اثربخشی آموزش در تغییر میزان آگاهی نوجوانان نسبت به مواد مخدر» نشان دادند که میزان آگاهی صحیح نوجوانان در مورد انواع مواد اعتیادآور پایین است که با آموزشی کوتاه مدت می‌توان آگاهی‌های غلط آن‌ها را کاهش و آگاهی‌های صحیح آن‌ها را افزایش داد. بحرینی

3. Botvin, Griffin, Diaz, & Fill-Williams

2. Ball

بروجنی؛ قائدامینی هارونی؛ سعیدزاده؛ سپهری بروجنی (1393) تحقیقی با عنوان «بررسی اثربخشی چهار روش آموزش پیشگیری از سوء مصرف مواد بر تغییر نگرش نسبت به اعتیاد و مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه» انجام داده‌اند. در این تحقیق چنین آمده است؛ مثلث «فقر، جهل و اعتیاد»، پویایی، بالندگی، نشاط و خلاقیت را از نوجوانان می‌گیرد. یکی از راه‌های پیشگیری از اعتیاد آموزش نوجوانان است. مطالعه‌ی حاضر با هدف بررسی میزان اثربخشی چهار روش آموزش پیشگیری از سوء مصرف مواد (شرکت حضوری در کلاس‌های آموزشی مهارت‌های زندگی، ارائه پوستر و کاتالوگ، ارسال پیامک و نمایش فیلم) بر تغییر نگرش نسبت به مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که از بین روش‌های پیشگیرانه در تغییر نگرش، روش‌های شرکت حضوری در کلاس‌های آموزشی مهارت‌های زندگی و آموزش از طریق فیلم اثر معنی‌داری نسبت به آموزش از طریق پوستر و کاتالوگ و ارسال پیامک از طریق تلفن همراه داشتند. همچنین مشخص شد که هر چه پایه تحصیلی دانش‌آموزان کم تر باشد، تأثیر آموزش‌های مربوط به پیشگیری از اعتیاد بیشتر خواهد بود. برابر آمار اعلامی هم اکنون حدود یک درصد از دانش‌آموزان گرفتار بالای خانمان سوز اعتیاد شده‌اند (ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، 1394). نیروی انتظامی سالیانه هزینه‌های زیادی در بحث آگاه‌سازی و آموزش همگانی اقشار جامعه در پیشگیری از انواع جرائم، همچنین در مدارس جهت پیشگیری از اعتیاد و دیگر ناهنجاری‌های مرتبط با آن برای دانش‌آموزان صرف می‌کند در بررسی‌های به‌عمل آمده تاکنون میزان اثربخشی این اقدام پلیس سنجیده نشده است.

بنابراین، ما به دنبال آن هستیم تا میزان اثربخشی این فعالیت مدبرانه پلیس را تحت عنوان آموزش همگانی ارزیابی نماییم. از طرفی نیز پلیس استان همدان بخش

اعظمی از توان تخصصی نیروی انسانی خود را به این موضوع اختصاص داده و به عنوان یکی از محورهای اصلی فعالیت کار پلیس در زمینه فرهنگی و اجتماعی شده است. بنابراین، ارزیابی و در نهایت جهت‌دهی و برنامه‌ریزی جامع‌تر و رفع تنگناها و چالش‌های طرح از خروجی‌های کار می‌تواند باشد. در این راستا، تحقیق حاضر درصدد پاسخگویی به این سؤال اساسی است که اقدامات و برنامه‌های آموزشی پلیس همدان در زمینه پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان دوره متوسطه تا چه میزان مؤثر بوده است؟ به عبارتی دیگر، هدف پژوهش حاضر، بررسی میزان اثربخشی آموزش‌های همگانی پلیس در پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر همدان است. (1. آموزش همگانی از طریق اطلاعیه‌های نوشتاری (بروشور، جزوه و...) در پیشگیری از اعتیاد تا چه حد اثرگذار است؟ 2. آموزش همگانی از طریق حضور فیزیکی (چهره به چهره) در پیشگیری از اعتیاد تا چه حد اثرگذار است؟ 3. آموزش همگانی از طریق آموزش‌های الکترونیکی در پیشگیری از اعتیاد تا چه حد اثرگذار است؟ 4. آموزش همگانی از طریق نمایش فیلم در پیشگیری از اعتیاد تا چه حد اثرگذار است؟)

روش تحقیق

در تحقیق حاضر، از روش پیمایشی استفاده شد. در این پژوهش، جامعه‌ی آماری شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان سال‌های دوم، سوم و پیش‌دانشگاهی دوره متوسطه نواحی یک و دو در شهر همدان بود. برای تعیین حجم نمونه‌ی تحقیق، از فرمول برآورد حجم نمونه‌ی کوکران استفاده شده است. بر اساس این فرمول، تعداد حجم نمونه‌ی تحقیق برابر با 384 نفر مشخص شد. برای نمونه‌گیری از شیوه‌ی خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد.

فرمول کوکران:

$$n = \frac{\frac{(t)^2(Pq)}{(d)^2}}{1 + \left[\frac{1}{N} \left(\frac{(t)^2(Pq)}{(d)^2} - 1 \right) \right]} = \frac{\frac{(1.96)^2(0.5 \times 0.5)}{(0.05)^2}}{1 + \left[\frac{1}{13561} \left(\frac{(1.96)^2(0.5 \times 0.5)}{(0.05)^2} - 1 \right) \right]} = 384$$

رفیع‌پور، 1379: 135

برای گردآوری مطالب و داده‌های مورد نیاز تحقیق، ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌ای و اسنادی، مطالعاتی طراحی گردید و برای گردآوری داده‌های آماری مورد نیاز از ابزار پرسشنامه استفاده گردیده است. پرسشنامه محقق ساخته، دارای 7 سؤال مشخصات عمومی و 46 سؤال (سئوالات اصلی آن بسته پاسخ و به صورت طیف لیکرت)، درباره‌ی فرضیات پژوهش بود. برای سنجش روایی پرسشنامه، به اساتید راهنما، مشاور، متخصصین و کارشناسان مربوطه مراجعه و از همفکری ایشان استفاده شد. جهت محاسبه‌ی پایایی ابزار پژوهش طی یک مطالعه‌ی مقدماتی¹ نظرات 50 نفر از دانش‌آموزان جمع‌آوری شده، با استفاده از برنامه‌ی نرم‌افزاری SPSS، توسط آزمون آلفای کرونباخ اقدام گردید که مقدار آلفای به دست آمده در تمامی متغیرها از حداقل استاندارد (0/70) بالاتر بوده و نشانگر قابل قبول بودن پایایی ابزار گردآوری اطلاعات حاضر می‌باشد. نتایج سنجش پایایی هر یک از ابعاد به شرح زیر بوده است:

جدول 1 نتیجه‌ی سنجش پایایی ابعاد پرسشنامه‌ی تحقیق

ضریب آلفا	بعد	ردیف
0/735	دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به مواد مخدر	1
0/757	اطلاعی‌های نوشتاری	2
0/875	حضور فیزیکی	3
0/70	آموزش‌های الکترونیک	4
0/810	نمایش فیلم	5
0/901	کلیه‌ی ابعاد	6

در این پژوهش، متغیر مستقل شامل چهار عامل آموزش همگانی از طریق اطلاعی‌های نوشتاری (جزوه، بروشور و ...)، حضور فیزیکی (چهره به چهره)، آموزش‌های الکترونیکی و نمایش فیلم و متغیر وابسته، پیشگیری از اعتیاد فرد بود. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات پس از جمع‌آوری پرسشنامه، اطلاعات کدبندی شده و سپس وارد برنامه‌ی رایانه‌ای SPSS گردید و در آخر با استفاده از دستورات موجود در آن و به مقتضای نوع متغیرها و نوع ارتباط آن‌ها با یکدیگر توسط آزمون‌های آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و سپس اطلاعات به‌دست آمده با کمک مشاور آماری تحقیق، تفسیر گردیدند. در این پژوهش از روش‌های آماری زیر استفاده شده است: الف) آمار توصیفی: فراوانی، میانگین، درصد انحراف معیار،

واریانس جهت توصیف اطلاعات به دست آمده در پژوهش. ب) آمار استنباطی: در این تحقیق جهت آزمون فرضیات پژوهش از آزمون رگرسیون خطی ساده استفاده شده است.

آموزش همگانی از طریق اطلاعیه‌های نوشتاری (بروشور، جزوه و...) در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی ساده سنجش شده است، به شرح زیر است:

جدول 2. ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دورین واتسون
	0/614	0/377	0/375	0/145	1/515

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر اطلاعیه‌های نوشتاری با پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با 0/377 می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد 38 درصد از تغییرات موجود در پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان ناشی از استفاده از اطلاعیه‌های نوشتاری است.

جدول 3 تحلیل واریانس

سطح معنی داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	مدل رگرسیون
0/001	230/691	4/88	1	4/88	رگرسیون
		0/021	382	8/081	باقی مانده
			383	12/961	کل

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده (F=230/691) در سطح آلفای 0/001 درصد معنادار است و فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه، ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول 4 معادله خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای استاندارد		مدل رگرسیون	
		بتای استاندارد بتا	بتای غیر استاندارد خطای معیار B		
0/001	4/942	0/614	0/159	0/785	عرض از مبدا (a)
0/001	15/189		0/045	0/676	استفاده از اطلاعاتی‌های نوشتاری

جدول بتا در فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله خط رگرسیون را ترسیم کرد: پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان = $0/676 + 0/785$ (اطلاعاتی‌های نوشتاری)

آموزش همگانی از طریق حضور فیزیکی (چهره به چهره) در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. نتایج به‌دست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی ساده سنجش شده است به شرح زیر است:

جدول 5 ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	0/451	0/204	0/202	0/164	1/509

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر حضور فیزیکی با پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با 0/204 می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد 20 درصد از تغییرات موجود در پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان ناشی از حضور فیزیکی متخصصین در مدارس است.

جدول 6 تحلیل واریانس

سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	مدل رگرسیون
0/001	97/67	2/639	1	2/639	رگرسیون
		0/027	382	10/322	باقی‌مانده
			383	12/961	کل

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=97/67$) در سطح آلفای 0/001 درصد معنادار است و فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه، ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول 7 معادله خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای غیر استاندارد		مدل رگرسیون	
		بتای استاندارد	B		
0/001	7/614	0/451	0/183	1/392	عرض از مبدا (a)
0/001	9/883		0/054	0/531	حضور فیزیکی متخصصین

جدول بتا در فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله خط رگرسیون را ترسیم کرد: پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان = $0/531 + 1/392$ (حضور فیزیکی متخصصین)

آموزش همگانی از طریق آموزش‌های الکترونیکی در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی ساده سنجش شده است، به شرح زیر است:

جدول 8 ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	0/414	0/172	0/170	0/168	1/772

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر آموزش‌های الکترونیکی با پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R2

برابر با $0/172$ می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد 17 درصد از تغییرات موجود در پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان ناشی از آموزش‌های الکترونیکی است.

جدول 9 تحلیل واریانس

سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	مدل رگرسیون
0/001	79/19	2/226	1	2/226	رگرسیون
		0/028	382	10/736	باقی‌مانده
			383	12/961	کل

جدول تحلیل واریانس فوق‌ناتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=79/19$) در سطح آلفای $0/001$ درصد معنادار است و فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه، ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول 10 معادله خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای استاندارد		مدل رگرسیون	
		بتای استاندارد	بتای غیر استاندارد		
		بتا	B		
0/001	9/387	0/414	0/175	1/642	عرض از مبدا (a)
0/001	8/899		0/053	0/474	آموزش‌های الکترونیکی

جدول بتا در فوق‌ناتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله خط رگرسیون را ترسیم کرد: پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان $= 0/474 + 1/642$ (آموزش‌های الکترونیکی)

آموزش همگانی از طریق نمایش فیلم در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. نتایج به‌دست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی ساده سنجش شده است به شرح زیر است:

جدول 11 ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	0/431	0/186	0/184	0/166	1/613

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر نمایش فیلم با پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با 0/186 می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد 19 درصد از تغییرات موجود در پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان ناشی از استفاده از نمایش فیلم است.

جدول 12 تحلیل واریانس

مدل رگرسیون	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	2/406	1	2/406	87/089	0/001
باقی‌مانده	10/555	382	0/028		
کل	12/961	383			

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=87/089$) در سطح آلفای 0/001 درصد معنادار است و فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه، ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول 13 معادله خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای استاندارد		مدل رگرسیون	
		بتا	B		
0/001	10/85	0/431	0/158	1/72	عرض از مبدا (a)
0/001	9/33		0/046	0/434	نمایش فیلم

جدول بتا در فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله‌ی خط رگرسیون را ترسیم کرد: پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان = $0/434 + 1/72$

نتیجه‌گیری

متغیر اطلاعیه‌های نوشتاری دارای قدرت قابل تأثیر بر پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی است؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در استفاده از اطلاعیه‌های نوشتاری، به میزان 61 درصد، پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان به مواد مخدر افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هرچه میزان استفاده از اطلاعیه‌های نوشتاری بیشتر باشد، احتمال پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان بیشتر خواهد شد. در نتیجه، می‌توان فرض صفر را مردود و فرض تحقیق را پذیرفت و چنین نتیجه‌گیری نمود که؛ آموزش همگانی از طریق اطلاعیه‌های نوشتاری (بروشور، جزوه و...) در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. آزمون این فرضیه نشان داده است که اطلاعیه‌های نوشتاری همچون جزوات و بروشورها بیشترین تأثیر را بر روی دانش‌آموزان در خصوص پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر داشته‌اند. دلیل این نتیجه را می‌توان در تنوع مطالب ارائه شده و نیز نو بودن این اطلاعات جستجو نمود. از آنجا

که معمولاً کتب و مقالات جدید همواره در خصوص مواد مخدر ترجمه، تألیف و یا گردآوری می‌گردد و حاوی مطالب غنی و در برگیرنده‌ی آخرین یافته‌های علمی در این زمینه می‌باشد، می‌تواند اثر عمیقی برای دانش‌آموزان در پی داشته باشد. این نتیجه با نتایج تحقیق مظلومی محمودآباد، میرزایی علویجه، یاسینی، و عسکری‌شاهی (1393: 52) انطباق دارد. در این تحقیق نیز با استفاده از اطلاعیه‌های نوشتاری اقدام به بررسی نگرش، عقاید رفتاری و ارزشیابی پیامد رفتاری پدران شهر یزد در مورد پیشگیری از گرایش فرزندان به مواد اعتیادآور شده است. نتایج این تحقیق نشان داده است که نگرش، عقاید رفتاری و ارزشیابی پیامد رفتاری پدران در خصوص انجام رفتارهای پیشگیری کننده از گرایش مصرف مواد اعتیادآور در فرزندان مطلوب بود. از این رو، اهمیت و ضرورت اجرای برنامه‌ی پیشگیرانه از طریق پدران در این خصوص مورد تأکید قرار می‌گیرد.

متغیر حضور فیزیکی متخصصین در مدارس دارای قدرت قابل تأثیر بر پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی است؛ به این صورت که به ازای یک واحد افزایش در حضور فیزیکی متخصصین در مدارس، به میزان 45 درصد، پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان به مواد مخدر افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هرچه میزان حضور فیزیکی متخصصین در مدارس بیشتر باشد، احتمال پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان بیشتر خواهد شد. در نتیجه می‌توان فرض صفر را مردود و فرض تحقیق را پذیرفت و چنین نتیجه‌گیری نمود که آموزش همگانی از طریق حضور فیزیکی (چهره به چهره) در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. نتایج آزمون این فرضیه در مطالعه حاضر نشانگر آن است که حضور فیزیکی مسؤولین و متخصصین امر مواد مخدر دارای رتبه سوم در پیشگیری از گرایش

دانش‌آموزان به مواد مخدر می‌باشد و این نتیجه حاوی این نکته است که آنچنان که انتظار می‌رود حضور متخصصین در مدارس از اثر غنی برخوردار نمی‌باشد، علت به دست آمدن این نتیجه را می‌توان در دو علت جستجو کرد؛ اولاً میزان حضور متخصصین امر مواد مخدر در مدارس برای آشناسازی دانش‌آموزان با مواد مخدر در مدارس بسیار کم و موردی است به قسمی که در طول یک سال تحصیلی در هر مدرسه به دو بار نمی‌رسد و بنابراین نباید انتظار تأثیر بسیار زیاد این متغیر بر روی متغیر وابسته را داشت، از طرف دیگر در دید و بازدید و برگزاری جلسات توجیهی در مدارس عملاً امکان مواجهه همه‌ی دانش‌آموزان با متخصصین و استفاده از اطلاعات آنان در حجم زیاد وجود ندارد و این دو عامل موجب کم اثر شدن این روش پیشگیری و آموزش همگانی دانش‌آموزان در خصوص مواد مخدر می‌گردد. این نتیجه با نتایج تحقیق حسینی‌المدنی، معاضدیان و بهرامی (1391) و نیز مختاری؛ ناظر؛ علیپور و آقامحمدحسینی (1392) انطباق دارد. نتایج تحقیق مزبور نشان داده است که میزان آگاهی صحیح نوجوانان در مورد انواع مواد اعتیادآور پایین است که با آموزشی کوتاه مدت می‌توان آگاهی‌های غلط آن‌ها را کاهش و آگاهی‌های صحیح آن‌ها را افزایش داد.

متغیر آموزش‌های الکترونیکی دارای قدرت قابل تأثیر بر پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی است؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در استفاده از آموزش‌های الکترونیکی، به میزان 41 درصد، پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان به مواد مخدر افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هرچه میزان استفاده از آموزش‌های الکترونیکی بیشتر باشد، احتمال پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان

بیشتر خواهد شد. در نتیجه، می‌توان فرض صفر را مردود و فرض تحقیق را پذیرفت و چنین نتیجه‌گیری نمود که؛ آموزش همگانی از طریق آموزش‌های الکترونیکی در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. نتایج این تحقیق نشان داده است که آموزش‌های الکترونیکی در رتبه‌ی دوم تأثیرگذاری بر پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در دانش‌آموزان گردیده و اثر نسبتاً زیادی بر روی دانش‌آموزان دارد که دلیل این امر را می‌توان در جذابیت، گویایی تصاویر و مطالب ارائه شده، گستردگی زیاد و ارزانی تولید این محتواها دانست و نیز استفاده از چنین محصولاتی نسبت به سایر محصولات فرهنگی از عمومیت نسبتاً بالایی برخوردار می‌باشد. این نتیجه با نتایج تحقیق جعفریان (1393) با عنوان نقش رسانه‌های دیداری، شنیداری، نوشتاری و الکترونیک در پیشگیری اولیه از اعتیاد انطباق کامل دارد. این محقق نیز در تحقیقات دامنه‌دار خود در خصوص نقش آموزش‌های الکترونیکی بر پیشگیری از اعتیاد نوجوانان و جوانان به این نتیجه رسیده است که ابزارهای الکترونیکی در دوران جدید اثر عمیق و غیرقابل انکاری در زندگی نسل جدید دارند؛ همانگونه که این ابزارها می‌توانند به نوجوانان در برخی جهات آسیب زنده باشند، به همان میزان در زمینه آموزش می‌توانند مؤثر و آموزنده باشند، مخصوصاً رد زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر.

متغیر نمایش فیلم، قدرت قابل تأثیر بر پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی است؛ به این صورت که به ازای یک واحد افزایش در استفاده از نمایش فیلم، به میزان 43 درصد، پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان به مواد مخدر افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هرچه میزان استفاده از نمایش فیلم بیشتر باشد، احتمال پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان بیشتر خواهد شد. در نتیجه، می‌توان فرض صفر را مردود و فرض تحقیق را پذیرفت و چنین نتیجه‌گیری نمود که آموزش همگانی از طریق نمایش فیلم در پیشگیری از اعتیاد مؤثر می‌باشد. در نتایج به دست

آمده تحقیق مشخص گردیده است که این ابزار کم‌ترین تأثیر را در زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر داشته‌اند چنانکه بعد از اطلاعیه‌های نوشتاری، آموزش الکترونیک و حضور مستقیم و فیزیکی متخصصین امر مواد مخدر در مدارس قرار می‌گیرد. علت کم‌اثرتر بودن این ابزار در مقایسه با سایر شیوه‌ها را می‌توان در تکراری بودن محتوای فیلم‌های آموزشی، تکرار بیش از حد این نوع فیلم‌ها از طریق تلویزیون و سینما و ... دانست که در اثر همین تکرار بیش از حد، اثرگذاری خود را از دست داده و چون محتوای آن‌ها نیز کلیشه‌ای و یکسان است و در درون این فیلم‌ها نیز بیشتر خطرات آن تذکر داده می‌شود؛ بدون آن که به محتوای آموزشی و علمی در خصوص مواد مخدر اشاره گردد. بنابراین، اثرگذاری چندانی نداشته است. این نتیجه با نتایج تحقیقات پیشین دارای تفاوت اساسی است؛ چرا که در اغلب تحقیقات پیشین اثرگذاری فیلم‌ها در پیشگیری از اعتیاد در حد بالا برآورد گردیده بود اما در تحقیق حاضر کم‌ترین سهم به نمایش فیلم اختصاص یافته است. به عنوان نمونه، در تحقیق بحرینی بروجنی، قائدامینی هارونی، سعیدزاده و سپهری بروجنی (1393) با عنوان «بررسی اثربخشی چهار روش آموزش پیشگیری از سوء مصرف مواد بر تغییر نگرش نسبت به اعتیاد و مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه» مشخص گردیده است که از بین روش‌های پیشگیرانه در تغییر نگرش، روش‌های شرکت‌حضوری در کلاس‌های آموزشی مهارت‌های زندگی و آموزش از طریق فیلم اثر معنی‌داری نسبت به آموزش از طریق پوستر و کاتالوگ و ارسال پیامک از طریق تلفن همراه داشتند. بنابراین، در راستای تغییر نگرش دانش‌آموزان نسبت به اعتیاد و مواد مخدر، روش‌های شرکت‌حضوری در کلاس‌های آموزشی مهارت‌های زندگی و آموزش از طریق فیلم از اولویت بالاتری برخوردارند. به نظر می‌رسد شرایط فرهنگی، محتوای فیلم‌ها و

نحوه آموزش از طریق فیلم‌ها نیز بر نگرش دانش‌آموزان در خصوص مواد مخدر نیز اثر داشته باشد که در هنگام آموزش باید به این نکات توجه گردد.

منابع

- اسفندیاری، اسماعیل، (1385). فقر و انحرافات»، کتاب زنان، ش ۲۱ ص ۶۴ و ۶۵.
- برژه، ژان، (1378). اعتیاد به شخصیت، تهران: آموزش انقلاب اسلامی.
- پونی، ژانت، کوین لودن، (1389). مهارت‌های زندگی و کار جوانان، ترجمه داود حیدری، نشریه: رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره 28.
- تافلر، آلوی، (1380). شوک آینده، ترجمه‌ی حشمت الله کامرانی، تهران: انتشارات پیام نور.
- تامسون، کنت و دیگران، (1381). دین و ساختار اجتماعی، ترجمه‌ی علی بهرامپور و حسن محدثی، تهران: انتشارات کویر، چاپ اول.
- حسینی‌المدنی، سیدعلی؛ معاضدیان، آمنه؛ بهرامی، فرزانه، (1391). اثربخشی آموزش مهارت حل مساله و تصمیم‌گیری بر کاهش نگرش مثبت‌وابستگان به مواد افیونی، فصلنامه اعتیاد پژوهی سوءمصرف مواد، سال هفتم، شماره بیست و پنجم، بهار 1392
- داوری، محمد، (1381). پیشگیری و کنترل اعتیاد با نگرش اسلامی، قم: نقش کلک.
- ستوده، هدایت‌الله، (1380). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، آوای نور
- ستوده، هدایت‌الله، (1381). روان‌شناسی اجتماعی، تهران: آوای نور، چاپ ششم.
- سلیمی، علی؛ داوری، محمد، (1380). جامعه‌شناسی کجروی، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- عربیان، نرگس، (1382). اعتیاد و راه‌های پیشگیری از آن با تأکید بر تربیت و خانواده، مجله حیات سبز، ش سوم، ص ۲۳.
- فرجاد، محمدحسین، (1365). عوامل روانی- اجتماعی مؤثر در ایجاد اعتیاد، اولین سمینار بررسی مسائل اعتیاد، تهران: امیرکبیر.
- فرجاد، محمدحسین، (1377). بررسی مسائل اجتماعی ایران، تهران: اساطیر.

- کولب، ویلیام ل؛ گولد، جولوس، (1376). **فرهنگ علوم اجتماعی**، ترجمه مصطفی ازکیا و همکاران، تهران: مازیار.
- کوئن، بروس، (1378). **درآمدی بر جامعه‌شناسی**، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: توتیا.
- گلدستاین، رابین، (1390). **راهنمای کامل تربیت کودک از 6 تا 9 سالگی**، ترجمه شیرین‌زادانی، تهران: آگاه.
- محسنی، رضاعلی، (1386). **نسبت امنیت اجتماعی با جرائم و آسیب‌های اجتماعی**، مجموعه مقالات نخستین همایش علمی کاربردی ارتقای امنیت اجتماعی، انتشارات پیک ریحان، استان گلستان: چاپ اول.
- مظلومی، رجبعلی، (1382). **گامی در مسیر تربیت اسلامی**، تهران: نشر آفاق، چاپ چهارم.
- محسنی، منوچهر، (1376). **مقدمات جامعه‌شناسی**، تهران: انتشارات دوران، چاپ دوم.
- محسنی، منوچهر، (1380). **نگرشی به گذشته، حال و آینده**، نشریه زیور ورزش مهر، جوانان و ورزش، شماره 2.
- مختاری، محمدرضا؛ ناظر، محمد؛ علی‌پور، احمد؛ آقامحمدحسینی، پروین، **مطالعه اثربخشی آموزش در تغییر میزان آگاهی نوجوانان نسبت به مواد مخدر**، مقاله 6، دوره 2، شماره 5، بهار 1392، صفحه 82-89
- مدنی، سعید، (1381). **خانواده و اعتیاد**، مجموعه مقالات دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، تهران: آگاه.
- مظلومی محمودآباد، سیدسعید؛ میرزایی علویجه، مهدی؛ یاسینی، سید مجتبی؛ عسکری‌شاهی، محسن. **بررسی نگرش، عقاید رفتاری و ارزشیابی پیامد رفتاری پدران شهر یزد در مورد پیشگیری از گرایش فرزندان به مواد اعتیاد آور**، دو ماهنامه طلوع بهداشت، سال سیزدهم، شماره 5، آذر و دی 1393 صص 25-36
- معین، محمد، (1375). **فرهنگ فارسی**، تهران: کیهان.
- ممتاز، فریده، (1381). **انحرافات اجتماعی، نظریه‌ها و دیدگاه‌ها**، تهران: سامی انتشار.
- موسی‌نژاد، علی، (1381). **نگاهی به عوامل مؤثر بر گرایش نسل جوان به مواد مخدر**، مجموعه مقالات دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، تهران: آگاه.

- نایک، آیتا، (1384). *اعتماد به نفس*، ترجمه شقایق قندهاری، تهران: انتشارات پیدایش، چاپ سوم.

- نوری قاسم‌آبادی، ربابه؛ محمدخانی، پروانه، (1377). *برنامه‌های آموزش مهارت‌های زندگی*، ترجمه و انتشار سازمان جهانی بهداشت، 1993.

- هاوکینز، کاتالانو و میلر، (1380). *عوامل خطر و عوامل محافظت‌کننده در پیشگیری از سوءمصرف موادمخدر در جوانان و نوجوانان*، ترجمه ماهیارماهجویی، تهران: انتشارات ماهجویی.

- Benard. B. (1991). *Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in the Family, School and Community*.

- Botvin G.J, & Botvin, E.M. (1997). *School Based Programs. Substance, Abuse: A Comprehensive Textbook*.

- Castells, M. (2001). *The internet Galaxy Reflection on the internet, Business gludsociety. Oxford univer sity press*.

- Hawkins, D, Catalano, F & Miller, J. (2012). *Risk and Protective Factor for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood. Psychological Bulletin, Vol 112, No: 1*.

- Grossman, K. (1991). *Attachment quality as as organiser of emotional and bevavioral responses in a longitudinal perspective in attachment across the Life Cycle*.

- Jackson, C. (2002). *Percieved Legitimacy of parental authority and tobacco and alcohol use during early adolescence. Journal of adolescent health. 31:425-432*.

- Kellner, D. (2000) *Globalisation and new socid Movement. New York and London Routl Ledge*.

- Souranta.J, et all. (2002). *Children of the information society. UN*.

- Swaim, R.C., Bates, S.C., & Chavez, E.L. (1998). *Structural equation socialisation model of Substance use among Mexican -American and white non-Hispanic school dropouts. Journal of adolescent health, 23, 128-138*.

- www.Samhsa.gov/samhsaNewsletter/defa

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی